

U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette. Eine Oranierin als Mittlerin zwischen den Niederlanden und Brandenburg-Preussen* (Studien zur Geschichte und Kultur Nordwesteuropas IV; Münster, New York, München, Berlin: Waxmann, 2001, 168 blz., €25,50, ISBN 3 8309 1104 1).

De geschiedschrijving zit nog steeds in nationalistische kluisters gevangen. Dit boek vormt daarvan een schoolvoorbeeld. Nederlandse historici denken bij de oudste dochter van Frederik Hendrik slechts aan het tragische meisje dat de stem van haar hart wilde volgen maar om dynastieke redenen gedwongen was in het huwelijk te treden met de keurvorst van Brandenburg. Duitse historici kennen Louise Henriette slechts als de eerste vrouw van de Grote Keurvorst en een van de stammoeders van het huis Hohenzollern, een verbintenis die louter rozengeur en maneschijn zou zijn geweest. Ook Ulrike Hammer kenschetst het huwelijk als zeer harmonisch en gelukkig, hoewel zij moet toegeven dat het beschikbare bronnenmateriaal een gefundeerd oordeel in de weg staat. Zij wijst slechts in één opzicht de Duitse historiografische traditie af: Louise Henriette was allesbehalve gelukkig met het huwelijksplan. Aan de hand van de onlangs uitgegeven dagboek aantekeningen van de Friese stadhouder Willem Frederik kan zij er niet omheen te laten zien hoe groot de weerzin van de Oranjetelg tegen het gearrangeerde huwelijk was. Het is voor Nederlandse historici die vertrouwd zijn met het stokoude werk van Robert Fruin ietwat verbijsterend kennis te nemen van deze 'ontmaskering' van een historische mythe.

De huwelijksperikelen van het keurvorstelijk paar vormen echter niet het hoofdthema van het boek. De auteur wil vooral aantonen hoezeer de verbintenis van Louise Henriette met Frederik Willem de economische en culturele invloed van de Republiek op de mark Brandenburg heeft versterkt. Deze invloed concentreerde zich op de streek en stad Oranienburg, ten noorden van Berlijn, en op de residentiestad Berlijn. Louise Henriette zette zich in voor de bouw van het jachtslot Oranienburg naar Nederlands ontwerp, voor de aankoop van Nederlandse luxe-producten voor de inrichting ervan, voor de import van Nederlandse bloemen en planten voor de lusthoven in Oranienburg en Berlijn, voor de komst van Nederlandse kunstenaars voor het verfraaien van enkele paleizen, voor de bouw van een weeshuis naar Nederlands voorbeeld in Oranienburg en voor de immigratie van Nederlandse bouwmeesters, boeren en handwerkers. Zij werd bij haar activiteiten gesteund en aangemoedigd door haar gemaal, die in de jaren 1630 langere tijd aan het hof van Frederik Hendrik had vertoefd en grote bewondering voor de economische en culturele bloei van de Republiek had gekregen, door haar befaamde bloedverwant Johan Maurits van Nassau, die na zijn Braziliaans avontuur stadhouder van Kleef en Mark in Brandenburgse dienst was geworden, en door Brandenburgse ambtenaren als Otto von Schwerin. Behalve op economisch en cultureel gebied speelde de diepgelovige Louise Henriette geen rol van betekenis. Zij liet slechts twee maal blijken niet in te stemmen met de politiek van haar echtgenoot: bij zijn verbond met Zweden tijdens de Noordse Oorlog, dat nadelig was voor de Hollandse handelsbelangen, en bij zijn gooi naar de Poolse koningskroon, die Brandenburg in katholiek vaarwater zou brengen.

De vraagstelling van het boek lijkt duidelijk maar blijkt vol voetangels en klemmen. Ongetwijfeld oefende de Republiek op allerlei gebieden grote invloed op Brandenburg uit ten tijde van de Grote Keurvorst. Deze valt primair toe te schrijven aan Frederik Willem zelf. Tijdens zijn leertijd in de Republiek maakte hij zich niet alleen het militair handwerk en het godsdienstig klimaat eigen, maar kwam hij ook zo onder de indruk van de economische, technische en culturele bloei dat hij allerlei aspecten ervan in Brandenburg ingang wilde doen vinden. De betekenis van Louise Henriette daarbij valt behalve in een beperkt aantal concrete gevallen moeilijk vast te stellen. Ulrike Hammer heeft blijkbaar ook met dit probleem zitten worstelen.

Zij doet geen poging de exacte invloed van Louise Henriette af te bakenen tegen die van haar echtgenoot en anderen, maar schetst een aantal projecten waarbij zij was betrokken en besluit dat haar betekenis veel groter is geweest dan in de geschiedschrijving is aangegeven. Wellicht heeft deze worsteling bijgedragen tot het wat hybride karakter van het boek, dat noch als een monografie, noch als een biografie is te kenschetsen. Uitvoerig schildert de auteur de voorgeschiedenis van het keurvorstelijk huwelijk en de lotgevallen van andere Oranjetelgen in het Heilige Roomse Rijk, zonder dat de betekenis van deze wetenswaardigheden voor het hoofdthema echt duidelijk wordt. Het inleidende hoofdstuk over Brandenburg en de Republiek illustreert het best de geringe greep van de auteur op de stof; het is van zo'n bedenkelijke kwaliteit dat een student geschiedenis zich ervoor in Nederland zou behoren te schamen. Het eindoordeel over dit boek kan daarom niet al te gunstig zijn; alles wijst op een auteur die haar eerste wankel schreden op historisch terrein zet. De studie is keurig uitgegeven.

Guido de Bruin

M. A. M. Franken, *Dienaar van Oranje. Andries Schimmelpenninck van der Oije 1705-1776. Een politieke en bestuurlijke levensbeschrijving van een Gelderse luitenant-stadhouder* (Stichting De Gelderse bloem XLIII; Zutphen: Walburg pers, 2002, 368 blz., €31,95, ISBN 90 5730 190 3).

De Gelderse edelman Andries Schimmelpenninck van der Oije heeft tijdens zijn carrière nauwelijks buiten zijn gewest gereisd. Alleen een aantal werkbezoeken aan het prinselijk hof in Den Haag of Soestdijk en een maand commissiewerk in Friesland voor stadhouder Willem IV brachten hem over de grenzen van zijn regio. Wel is hij opmerkelijk ijverig geweest binnen Gelderland, door er diverse ambten te bekleden en politieke taken uit te voeren. Zo bereikte hij achtereenvolgens met het richterschap van Arnhem en in Veluwezoom, en het prestigieuze landdrostambt van Veluwe de ambtelijke top in Gelderland. Deze loopbaan heeft M. A. M. Franken beschreven in een biografie, die veel meer inhoudt dan enkel de levensloop van haar hoofdpersoon. *Dienaar van Oranje* verschaft vooral een helder beeld van de Gelderse politieke cultuur in het midden van de achttiende eeuw, overigens zonder dat de auteur zijn boek binnen dit kader plaatst. In een paragraaf over het werkklimaat van de regenten tijdens het 'ancien régime' hanteert Franken wel het zeker ook voor die tijd typerende begrip 'overlegcultuur'. (148) De talloze brieven en andere bronnen die hij geduldig heeft bestudeerd voor zijn studie, zijn hiervan de tastbare getuigenissen.

In zijn woord vooraf geeft Franken aan dat hij graag een 'gewone biografie' had willen schrijven, maar dat het bronnenmateriaal hiervoor ontoereikend is. Zijn 'gedwongen keuze' Andries Schimmelpenninck als politicus en bestuurder te portretteren blijkt niettemin voor de Gelderse politieke en institutionele historiografie een gelukkige te zijn geweest. Door de vele taken en ambten die Andries heeft vervuld, leent hij zich goed voor de ontrafeling van deze geschiedenis. Via zijn bezigheden komt het politieke en bestuurlijke klimaat op een natuurlijke wijze tot leven, wellicht zelfs beter dan in een strikt institutionele studie te realiseren valt. De informele reikwijdte van bepaalde ambten wordt bijvoorbeeld duidelijk uit conflicten en rivaliteiten waarin Andries verzeild raakte, vooral uit de geschillen met zijn voorganger als drost, Lubbert Adolf Torck van Rosendael. Het benutten van de biografie voor de politieke en institutionele geschiedenis heeft uiteraard ook nadelen. Zo houdt Franken zich aan de chronologie, die past bij zijn biografische genre, door belangrijke ambten en instellingen pas in te kleuren op de mo-